

עיונים לפרשת כי תצא עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

זכויות העובד

הרב מנשה צימרמן

כלומר, ישנה חובה לשלם לשכיר את שכר עבודתו בו ביום שהוא עבד. התורה אמנם מדברת על פועל עני, אך חז"ל הסבירו שאין חילוק בדבר. הרמב"ם מביא שני הסברים מדוע בכל זאת דיברה התורה על עני: "ידבר הכתוב בהווה, שהעניים והאביונים והגרים משכירים עצמם... ובספרי⁵ אמרו: אם כן למה נאמר עני ואביון? ממחר אני ליפרע על ידי עני ואביון יותר מכל אדם".

הרמב"ם⁶ פוסק דין זה להלכה בנוגע לחובה לשלם לפועל בזמן:

"מצות עשה ליתן שכר השכיר בזמנו, שנאמר 'ביומו תתן שכרו', ואם אחרו זמנו עובר בלא תעשה, שנאמר 'ולא תבוא עליו השמש'".

והרמב"ם⁷ מוסיף בנוגע למי שאינו רוצה לשלם לפועל כלל:

"כל הכובש שכר שכיר כאלו נטל את נפשו ממנו, שנאמר 'ואליו הוא נושא את נפשו'. ועובר בארבע אזהרות ועשה. עובר משום 'בל תעשוק' ומשום 'בל תגזול' ומשום 'לא תלין פעולת שכיר' ומשום 'לא תבוא עליו השמש' ומשום 'ביומו תתן שכרו'".

אכילת הפועל

דין נוסף נאמר בפרשתנו בנוגע לפועל:

"כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך, ואל פליך לא תתן. כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך,

חכמת התורה

פרשת השבוע רוויה במצוות מעשיות. הרמב"ם מדגיש בכמה מקומות את החכמה הרבה הטמונה בכל מצווה¹. במקום אחד, בסוף ספר העבודה² הרמב"ם כותב: "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו". ננסה לסקור בקצרה במאמר זה את היחס של התורה כלפי אדם המשכיר עצמו לעבודה לאור דברי הרמב"ם.

בימי העבר, צורת ההעסקה של הפועלים הייתה תובענית מאוד וגסה³. היחס לפועל היה כאל חפץ שכל מטרת קיומו בעולם היא לספק את העבודה. ברבות השנים הבין העולם את חוסר המוסר הקיים בהתנהלות זו. באנגליה ובמדינות נוספות התחילו לחוקק חוקים בדבר זכויות הפועל וכדומה⁴.

לעומת הדעת האנושית שרק בעת האחרונה התקדמה בעניין זה, התורה האלוקית, תורת חיים, תורת אמת וחסד, הדגישה כבר בתחילת ההיסטוריה את הצורך ביחס אנושי ומכבד כלפי הפועל.

ביומו תתן שכרו

בפרשת השבוע נאמר הדין:

"לא תעשק שכיר עני ואביון מאחיק או מגרך אשר בארצך בשעריך. ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו, ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא" (דברים כד, יד-טו).

1	עיין מורה נבוכים ג, כו וגם ג, מח ועוד. הרמב"ם	5	תצא קמה.
2	בפרשת השבוע (כב, ו) האריך בדעת הרמב"ם. הלכות מעילה ח, ח.	6	הלכות שכירות יא, א. וכן ספר המצוות עשה ר.
3	עיין עוד "תחוקת העבודה" (הרב משה פינדלינג, ירושלים תש"ה).	7	שם הלכה ב.
4	"דיני עבודה במשפט העברי" (הרב שילם ורהפטיג, תל אביב תשכ"ט).		

חשיבות העבודה

בסיום הדברים חשוב להזכיר את החשיבות הרבה שראה הרמב"ם בערך העבודה וההתפרנסות מיגיע כפיים¹¹:

"מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא. ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר¹² 'יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך', אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב".

הרמב"ם גם מאריך בחשיבותה של עבודה בצורה מלאה (הן בזמן הן בכח) של השכיר. בדרך זו השכיר יימנע מאיסור גזל, שהרי המעביד משלם עבור העבודה וכל התבטלות מעבודה הרי היא כגזל. וכך הרמב"ם¹³ כותב בסוף הלכות שכירות:

"אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום... ולא יהיה מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו מפני גזל מלאכתו של בעל הבית. שהרי יכשל כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח.

כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במארה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן...

וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר¹⁴ 'כי בכל כחי עבדתי את אביכן'. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר¹⁵ 'ויפרץ האיש מאד מאד'".

בדברים אלו אנו מתוודעים לחובה ההדדית הקיימת בין העובד והמעביד. כשם שעל בעל הבית להקפיד לשמור על זכויותיו של הפועל, כך גם הפועל חייב להקפיד לספק עבודה מלאה. על הפועל לישון ולאכול כראוי ולהגיע לעבודה כנדרש על מנת שיוכל לעבוד כמו שצריך.

יהי רצון שנזכה לעבוד את ריבונו של עולם בלבב שלם.

וְחָרַמְשׁ לֹא תִנְיֵף עַל קִמְת רֵעֶךָ" (דברים כג, כה-כו).

הפועל רשאי לאכול מהדבר שבו הוא עובד. וכך הרמב"ם⁸ כותב:

"והמצווה הר"א היא שצונו להיות השכיר אוכל בעת עבודתו מהדבר שיעבוד בו כשיהיה הדבר ההוא מחובר בארץ".

ספר החינוך⁹ מנמק את טעם הדין כך:

"משרשי המצוה ללמד את בני ישראל להיות להם נפש יפה ורצון טוב, ומתוך כך תחול ברכת ה' עליהם".

מצות נתינת שכר השכיר בזמנו נוגעת לצרכיו הבסיסים של הפועל. הפועל הולך לעבוד כדי לפרנס את בני ביתו, הוא זקוק לכסף על מנת להחיות את עצמו ומשפחתו. לעומת זאת, המצווה של האכלת הפועל בדבר שהוא עוסק בו היא זכות שלא היינו מצפים שהמעביד יהיה חייב לתת לפועל. לכן בעל ספר החינוך סבור שמצווה זו מקורה בצורך לקנות 'נפש יפה ורצון טוב', ובעשותה היא תביא ברכת ה'.

עבדי ה'

דין נוסף המראה את היחס האכפתי והדואג של התורה כלפי הפועל הוא הפסקת העבודה. בפרשת קדושים¹⁰ נאמר: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים – עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם". חז"ל למדו מכך שהפועל יכול להפסיק את העבודה אפילו באמצע החוזה, בשונה מבעל הבית שאינו יכול לחזור בו לאחר תחילת העבודה. דין זה מבוסס על ההבנה שהאדון היחיד הוא הקב"ה, ואין השתעבדות גמורה אלא אליו. וכך הרמב"ם פוסק להלכה:

"אם התחיל הפועל במלאכה וחזר בו, אפילו בחצי היום – חוזר, שנאמר 'כי לי בני ישראל עבדים. עבדי הם, ולא עבדים לעבדים'".

ראינו שלושה דינים חשובים המעלים על נס את חשיבות היחס האוהד כלפי הפועל. שתי ההלכות הראשונות (נתינת שכר בזמן ואכילת הפועל) נובעות מהצרכים של הפועל. הדין השלישי (חזרת הפועל מעבודתו) נותן קריאת כיוון הן למעביד הן לעובד: המעסיק האמיתי הוא ריבונו של עולם.

הלכות תלמוד תורה ג, יא. ועיין עוד הלכות מתנות עניים י, יח וגם פירוש המשנה פרקי אבות ד, ז.	11
תהלים קכח, ב.	12
הלכות שכירות יג, ו-ז.	13
בראשית לא, ו.	14
בראשית ל, מג.	15

ספר המצוות עשה רא, וכן בהלכות שכירות יב, א.	8
מצוות עשה תקעו.	9
ויקרא כה, נה.	10